

Asia: VN/16561/2024

Toimenpiteitä lapsitoiveiden tukemiseksi ja syntyvyyden kohentamiseksi - työryhmän muistio

Palautteen antajan palaute

2.1 Vahvistetaan väestöpolitiikan ja syntyvyyden koordinaatiota sekä tietopohjaa

Syntyvyyttä koskeva tieto on hajanaista ja pinnallista. Tämä johtuu pääosin syntyvyyttä ja perheellistymistä koskevan, akateemiset standardit täyttävän ja riittävän laaja-alaisen tutkimuksen liian vähäisestä määrästä Suomessa.

Käsiteltävänä olevissa valtioneuvoston asiakirjoissa viitataan usein kansainväliseen tutkimukseen, joka on sinänsä laadukasta, mutta liittyy Suomesta poikkeavaan sosiaaliseen ja poliittiseen ympäristöön. Kun tiedämme, että kansalliset ja kulttuuriset taustat ja sosiaaliset regiimit ovat paitsi globaalisti myös Euroopassa erittäin paljon toisistaan poikkeavat, on selvää, etteivät muualla kootut tiedot ja johtopäätökset sovi sellaisenaan tai joskus lainkaan suomalaiseen ympäristöön. Jotta kansainvälinen tutkimus olisi relevantimpaa kotimaisen syntyvyyden trendien arvioinnissa tarvittaisiin paitsi käynnistettävien tutkimusten vertailukelpoisuuden metodista tavoittelua myös kontekstuaalista lähestymistapaa ja aikasarjoja. Tämä on työlästä ja vaatii henkisiä ja aineellisia resursseja, mutta selittäisi perheellistymiseen liittyvien kansainvälisten kulttuuri- ja sosiaalisten erojen ja yhtäläisyyksien merkitystä ja valaisisi suomalaista todellisuutta.

Vuosikymmenien erilaisen selvitystoiminnan jälkeen emme Suomessa tunne empiirisellä tasolla likikään riittävästi syntyvyyteen ja sen muutokseen liittyviä tekijöitä. Sinänsä oikeatkin havainnot menettävät merkitystään, kun niitä ei ole kriittisesti kontekstoitu sosiaaliseen todellisuuteen. Muutamalla teoreettisesti ja metodologisesti riittävällä hankkeella ja riittävällä otannalla sekä oikein kootulla aineistolla olisi mahdollista empiirisesti kattavasti selvittää suomalaiseen yhteiskuntaan liittyvät tekijät, jotka vaikuttavat myönteisesti ja kielteisesti syntyvyyteen. Useissa julkisuudessa esiintyvien ja yleisesti käytettyjen selvitysten selityksistä ei yleensä ole raportoitu. Tilanteessa tarvitaan mm. valtioneuvoston ohjausta.

Suomessa syntyvyyttä ja perhetoiveita koskevaa julkista keskustelua muovaavat paitsi tutkimustulokset myös se, miten asioita kehystetään eli millä näkökulmilla ja painotuksilla niitä esitellään. Erilaisissa selvityksissä ja kyselytutkimuksissa käytetyt aineistot ja menetelmät vaihtelevat, mikä voi vaikuttaa esiin nostettuihin tuloksiin ja johtopäätöksiin. Kyselyiden tulokset voivat erota toisistaan esimerkiksi otannan, vastaajaryhmien tai kysymysten asettelun vuoksi. Tämä osoittaa, että aineistojen edustavuuden lisäksi myös se, miten tuloksia tulkitaan ja viestitään, vaikuttaa keskustelun suuntaan. Kehystämällä onkin merkittävä rooli siinä, millaisena ilmiö – kuten syntyvyys tai lapsitoiveet – näyttäytyy yleisölle ja päätöksentekijöille, ja se täytyy ottaa jatkossa tarkemmin huomioon.

Ehdotus: Suomessa on tuotettava riittävästi teoreettisesti ja metodisesti relevanttia kansallista tutkimusta syntyvyyteen ja perheellistymiseen liittyvä tutkimusta, joka mahdollistaa pitkän aikavälin seurannan ja joka on nivellettävä kansainväliseen tutkimukseen. On kattavasti selvitettävä empiirisesti suomalaisen sosiaaliseen todellisuuteen liittyvät syntyvyyteen vaikuttavat tekijät. Tämä edellyttää valtioneuvostolta ja tutkimuspolitiikan hallinnolta ohjausta sekä rahoitusta. Myös kriittistä keskustelua on erikseen tuettava.

Tutkimishankkeiden yhteyteen on lisäksi rakennettava velvollisuus erilaisten yleisöjen informoimiseen. Tähän kuuluu tiedeyhteisön lisäksi mm. poliittinen ja hallinnollinen yleisö, kunnat, rahoittajat, järjestöt ja suuri yleisö.

2.2 Kuullaan nuorten näkemyksiä ja vahvistetaan yhteiskunnallista ymmärrystä syntyvyyskehityksestä ja lapsitoiveiden tukemisesta

Syntyvyyttä koskevan tutkimuksen teoreettinen ongelma Suomessa on lähtökohtien negatiivisuus. Lähtökohtana on ”miksi lapsia ei haluta, tai miksi lapsia ei hankita”. Näin keskustelu ja suositukset ajautuvat vain kielteisiin näkökohtiin. Relevantimpi näkökulma on: ”miksi lapsia halutaan ja miksi lapsia saadaan”. Tutkimuksessa (Pekkola & Lehtonen 2015 ja 2016) todettiin lapsitoiveeseen ja syntyvyyteen voimakkaimmin myönteisesti vaikuttavaksi tekijäksi perhearvot. Suomalaiset pitävät lapsen hankkimista ja elämää lasten kanssa elämänsä tärkeimpänä päämääränä. Syntyvyyteen myönteiset perhearvot vaikuttavat voimakkaimmin kuin syntyvyyttä estävät tekijät. Näkökulma on tärkeä niin kognitiivisessa kuin johtopäätösten merkityksessä. Sekä ilmiön kuvaamisessa kuin varsinkin yhteiskuntapoliittisten toimien harkinnassa ja toimeenpanossa avautuu kokonaan toisistaan poikkeava näkökulma kun keskitytään esteiden tai mahdollisuuksien tarkasteluun. Kun harkitaan keinoja suomalaisten tahtoman syntyvyyden tukemiseen, on lähtökohdaksi otettava syntyvyyttä ylläpitävät ja sitä lisäävät tekijät, joista keskeisin ovat lapsia ja perhettä koskevat myönteiset arvot. Suomalaiset pitävät yleisesti elämässään ensisijaisena tavoitteena elämää lasten kanssa. Perhearvot muodostavat terveen, kestävä ja poliittisesti ongelmattoman perhe- ja yhteiskuntapolitiikan lähtökohdan. Tämän kulmakiven varaan on rakennettava operatiivinen politiikka.

Ehdotus: Kansalaisten ilmaisemien positiivisten perhearvojen tunnistaminen, tunnustaminen ja tukeminen on avain syntyvyyskeskustelun oikaisuun. Suomalaisten kantamat voimakkaat ja terveet perhearvot ovat sosiaalinen tosiasia. Syntyvyyden esteiden raivaamisen ohella ja niiden edellä on syytä keskittyä kansalaisten tahtomien, elämää ja hyvinvointia sekä terveyttä ylläpitävien perhearvojen ja niistä johdettujen poliittikasuosittelujen toteuttamiseen yhteiskunnassa.

3.1 Lisätään nuorten ja nuorten aikuisten hedelmällisyystietoisuutta

Palvelurakenne ja sen tulokset

Eri yhteyksissä suoraan ja välillisesti ilmaistu hallinnon ja järjestökentän ”tyytyväisyys seksuaali- ja lisääntymisterveyden tilaan” on perusteetonta voimakkaasti alenevan syntyvyyden valossa. Riittävää pyrkimystä toiminnan parantamiseen tarvittaisiin. Varsinkin nuoret miehet, mutta myös monet raskaana olevat naiset jäävät tiedon ja oleellisten palveluiden ulkopuolelle.

Muistion kohdassa 3.2. ”Vahvistetaan hedelmällisyysneuvontaa ja -palveluita” todetaan mm. seuraavaa:

”...Jo edellä todettiin, että nuorten aikuisten hedelmällisyystietoisuudessa on puutteita ja että tätä tietoisuutta olisi syytä vahvistaa ikäryhmätasoisesti. Tarjotun tiedon ei pidä olla tavoitteiltaan pronatalistista, eli syntyvyyttä edistävää, vaan yksilön elämänhallintaa ja valintojen tekemistä tukevaa...”

Lauseessa on esitetty normatiivinen oletus syntyvyyttä edistävän tiedon kieltämisestä, joka on ristiriidassa niin kansalasten toteutumattoman lapsitoiveen kuin yleisen edun kanssa. Ilmeisesti se on lähtökohtaisessa ristiriidassa myös puheena olevan muistion lähtökohtien kanssa. Lisäksi kiello asetuu outoon valoon useiden muiden muistiossa problematisoimatta esitettyjen normatiivisten oletusten rinnalla. Muistiossa otetaan annettuina esim. ihmisten käsittely työvoimana tai alisteisuus monille julkisen vallan politiikkatoimille. Syntyvyyttä edistävän tiedon jakamisen kiello on linjassa sen vuosikymmenten mittaisen politiikan perhepolitiikan kanssa, jossa kansalaisten tahtoma lapsimäärä on sivuutettu ja jonka tuottamia vahinkoja tämä muistio ilmoittaa pyrkivänsä korjaamaan. Näin syntyvyyttä edistävän tiedon levittämisen kiello on poistettava toiminnan lähtökohdista. Sen sijaan palvelutarjonnassa on nimenomaan jaettava syntyvyyttä edistävää tietoa ja sen lähtökohdan on oltava kansalaisten tahtoman lapsimäärän saavuttaminen niin yksilön kuin yhteiskunnan tasoilla.

Ehdotus: Sosiaali- ja terveystoimen ja siihen liittyvän järjestökentän toimintaa on tarkasteltava kriittisesti ja sille on asetettava selkeät perhepoliittiset tulostavoitteet.

Palvelutarjonnassa on erityisesti jaettava syntyvyyttä edistävää tietoa ja toiminnan lähtökohdan on oltava kansalaisten tahtoman lapsimäärän saavuttaminen niin yksilön kuin yhteiskunnan tasoilla.

3.2 Vahvistetaan hedelmällisyysneuvontaa ja -palveluita

Palvelutarjonnassa on erityisesti jaettava syntyvyyttä edistävää tietoa ja toiminnan lähtökohdan on oltava kansalaisten tahtoman lapsimäärän saavuttaminen niin yksin kuin yhteiskunnan tasoilla.

Valtioneuvoston muistiossa ei ole käsitelty kaikkia oleellisia syntyvyyteen liittyviä tekijöitä. Vuonna 2015 raskauden keskeytyksien yhteydessä naisista 62,9% ja miehistä 45,2 % oli saanut keskustella asiasta riittävästi terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa. Selvästi riittämättömäksi keskustelun ilmoitti 27% naisista ja 29% miehistä. Lisäksi kymmenesosa naisista ja neljännes miehistä ei osannut jälkepäin arvioida, saiko riittävästi keskusteltua ammattihenkilöstön kanssa. (Pekkola & Lehtonen 2015, 82-88.)

Ehdotus: Aborttia harkitsevien naisten ja perheiden mahdollisuutta keskustella asiasta terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa sekä mahdollisuutta lapsen adoptointiin abortin sijasta on parannettava.

3.3 Hedelmöityshoidot

-

4.1 Tuetaan nuorten ja nuorten aikuisten mielenterveyttä

Tutkimuksessa (Pekkola & Lehtonen 2015) todettu että 17% synnytysikäisistä suomalaisista katsoo vanhemmuuden vaatimukset itselleen liian korkeiksi.

Ehdotus: Syyt vanhemmuuteen liittyvästä epävarmuudesta on tarkemmin selvitettävä ja otettava huomioon sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikassa. Jatkossa on tärkeää ymmärtää kokonaisuus paremmin. Tämä tarkoittaa, että pitää selvittää, miten asiat vaikuttavat toisiinsa ja yrittää vähentää haitallisia seurauksia.

4.2 Tarjotaan suosituksia nuorten aikuisten ruutuajan määrään ja laatuun

-

4.3 Tarjotaan tukea nuorten aikuisten parisuhteisiin

-

5.1 Nostetaan koulutustasoa ja helpotetaan opiskelun ja vanhemmuuden yhteensovittamista

Muistiossa kiinnitetään aiheellisesti huomiota opiskelijaperheisiin ja esitetään opiskelun ja perheen yhdistämisen helpottamista. Suomessa syntyvyyttä alentaa pääosin valmistuminen työelämään, opiskelu, asumisen kustannukset ja työmarkkinoiden epävarmuustekijät. Nämä taloudelliset pakot siirtävät lasten hankintaa ja alentavat toteutuvaa lapsilukua mm. nostamalla ensisynnyttäjien keski-ikä. Erityisen vaikeassa tilanteessa ovat opiskelevat perheet. Opiskelijoiden perheellistymistä ja perheellisten opiskelijoiden toimeentuloa on erikseen tuettava, sillä heidän elämäntilanteensa on 20–30 ikävuoden välillä vaikeampi kuin muiden ryhmien. Tässä iässä opiskelijat - erityisesti naiset -

ovat kuitenkin hedelmällisyyden kannalta parhaassa lastensaanti-iässä. Opintorahan huoltajakorotus ja lasten huoltajuuden huomioiminen opintolainan takaisinmaksussa ovat askeleita oikeaan suuntaan, mutta tarvitaan vahvempia toimia opiskelijoiden perheellistymisen helpottamiseksi ja perheellisten opiskelijoiden taloudellisen tilanteen tukemiseksi.

Alle 3-vuotiaiden lasten opiskelijavanhemmilla tulee olla myös oikeus suorittaa opintoja hitaammassa tahdissa menettämättä oikeuttaan opintotukeen. Pienten lasten vanhemmilla tulee riittää opintotuen saamiseksi 3 opintopistettä yhtä tukikuukautta kohti nykyisen 5 opintopisteen sijasta (korkeakouluopinnoissa). Tämä joustavoittaisi ja helpottaisi monella tapaa perheellisten opiskelijoiden tilannetta. Päiväkodeissa virukset ja erilaiset infektioaudit leviävät nopeasti ja alle 3-vuotiaat päiväkotilapset sairastavat keskimäärin jopa 100 päivää vuodessa. Yli 3-vuotiaat päiväkotilapset sairastavat jo vähemmän – keskimäärin 50 päivää vuodessa. Tutkimuksen mukaan opintoja viivästyttävät eniten oppimisvaikeudet, taloudelliset, lastenhoidolliset ja terveydelliset syyt.

Hieman hitaamman etenemisen salliminen opinnoissa olisi pieni hinta siitä, että perheellistyminen tai lapsiluvun kasvattaminen olisi helpompaa opintojen aikana.

Ehdotus: Laaditaan suunnitelma opiskelijoiden perheellistymisen helpottamiseksi ja perheellisten opiskelijoiden taloudellisen tilanteen tukemiseksi nykyistä huomattavasti vahvemmin.

Mahdollistetaan perheellisille opiskelijoille lasten kotihoidon ja päivähoidon yhdistäminen joustavalla ja taloudellisesti järkevällä tavalla. Kehitetään joustavaa hoitorahaa niin, että sen avulla voi joustavasti yhdistää opiskelu ja lastenhoito. Joustava hoitoraha helpottaisi opiskelijaperheiden lastenhoitojärjestelyitä ja opiskelumahdollisuuksia etenkin silloin, kun lasten päivähoitomaksut määräytyvät työssäkäyvän puolison tulojen perusteella ja/tai perheessä on useita päivähoidon tarpeessa olevia lapsia.

Yhteiskunnalliseen keskusteluun täytyy osallistaa perheelliset, eri-ikäiset opiskelijat, jotta joustavuutta ja ymmärrystä saadaan lisättyä - moninaisuus tuo mukanaan haasteita, mutta myös rikastaa ja antaa avaimet ratkaisuille.

5.2 Vahvistetaan työllisyyttä sekä tasa-arvoa ja perheystävällisyyttä työelämässä

Perhepolitiikkaa koskevassa keskustelussa ja valtioneuvoston muistiossa otetaan annettuna tosiasiana useita implisiittisiä tai eksplisiittisiä lähtökohtaisia oletuksia, jotka tulisi ottaa kriittiseen tarkasteluun ennen johtopäätöksiä. Näistä yksi on palkkatyön ylikorostus ja jopa ihmisten käsittely ”työvoimana”. Kyseessä on normatiivinen oletus ihmisyyden ja yhteiskunnallisen olemisen tavasta. Tästä on kritiikittä johdettu työelämän ensisijaisuus sinänsä ja toisaalta oletetut työelämän todelliset ja potentiaaliset myönteiset vaikutukset syntyvyyteen. On selvää, että työ on välttämätöntä aineellisten voimavarojen hankkimiseksi niin yksilön kuin yhteiskunnan tasoilla. Kuitenkin

a. Kansalaiset arvostavat perhettä ja lapsia enemmän kuin työtä.

- b. Perheissä tehdään erittäin tuottavaa ja täysin välttämätöntä työtä yhteiskunnan uusintamiseksi.
- c. Tätä perheiden työtä ei kuitenkaan oteta huomioon bkt-laskelmissa eikä yhteiskunta- tai eläkepolitiikassa.
- d. Tutkimus viittaa siihen, että poissaolo työelämästä ja sen paineista korreloi positiivisesti syntyvyyden kanssa.
- e. Juuri työelämään valmentautuminen ja työmarkkinoiden ongelmat viivästyttävät lasten saantia ja tuottavat matalan syntyvyyden.
- f. On ilmeistä, että työelämän ja palkkatyön ylikorostaminen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja sosiaalisessa todellisuudessa on perheestä ja itsestä vieraantumisen sekä alhaisen syntyvyyden oleellinen taustatekijä. Keinosta on tullut päämäärä.
- g. Työorganisaatiot eivät yleensä ole ilmiänsänsä perhe- tai lapsivastaisia, mutta perhe- ja sosiaali- tai yhteiskuntapolitiikan rakentaminen palkkatyön ja palkkatyöläisyyden varaan johtaa syntyvyyden jatkuvaan alenemiseen. (Vrt. Pekkola & Lehtonen 2015 ja 2016, 342.)
- f. YK:n työjärjestö ILO:n lähtökohtien mukaan ihmiset eivät ole "työvoimaa" vaan ihmisiä. On tarkemmin perustelematta, miksi työmarkkinajärjestöillä on ensisijainen ja de facto jopa ratkaiseva rooli kansallisen perhepolitiikan muotoilussa? Työmarkkinajärjestöt ovat intressiosapuoli, mutta tutkimuksella, kansalaisjärjestöillä ja poliittisella sektorilla sekä toimivaltaisella hallinnolla tulisi olla riittävä painoarvo sosiaali- ja perhepolitiikkaa päätöksenteossa.

Ehdotus: Perhe- ja sosiaalipolitiikkaa ei tule - eikä kestävää yhteiskuntapolitiikka voi - rakentaa ensisijaisesti palkkatyön tai palkkatyöläisyyden perustalle vaan perheiden tavoitteiden ja yleisen edun sekä ihmisyyden pohjalle. Kestävät perhearvot lisäävät yhteiskunnan kestävyyttä ja hyvinvointia – onnellisuutta. Ihmisyyden lähtökohtien on ylitettävä palkkatyön vaatimukset yhteiskuntapolitiikassa.

6.1 Vahvistetaan odottavien vanhempien, synnyttäneiden ja vauvaperheiden tukea

-

6.2 Kehitetään vanhemmuuden ja arjessa jaksamisen tuen palveluita

7.1 Huolehditaan lapsiperheiden etuuksien riittävästä tasosta ja selvitetään taloudellisia kannustimia lapsensaannin aikaistamiseksi

Muistion kohdassa 6.2.1 "Korvataan vanhemmuuden tosiasialliset kustannukset" todetaan mm. seuraavaa:

“...Selvitetään pitkällä tähtäimellä pienten lasten vanhempien hoivatyön täysimääräistä kompensointia nykyistä paremmin. Tavoite olisi, että lapsen saaminen ja kasvattaminen eivät alenna tuloja tai eläkekertymiä. Näin yhteiskunta huomioisi paremmin vanhemmuuden tosialliset vaikutukset erityisesti perhevapaita käyttäneen tai työaikaansa lasten hoidon takia lyhentäneen vanhemman, tyypillisesti äidin, tuloihin.

...

Voisi myös harkita uutta lastenhoitoon liittyvää kompensatiota eläkkeissä ja osa- aikatyön vaikutuksia lasta hoitaneiden eläkkeisiin, Ruotsin kokemuksiä hyödyntäen. Tämä olisi tapa tunnustaa lastenhoidon keskeinen merkitys maalle ja kansan- taloudelle. Koska etuuden saajat olisivat pienituloisia ja usein naisia, etuus voisi korjata äitiyden aiheuttamaa taloudellista vahinkoa naisten palkkakehitykseen. Samalla se vähentäisi sukupuolten välisiä eroja eläkkeissä...”

Työeläkejärjestelmässä sukupolvi maksaa edellisen eläkkeet mutta ”valuvikana” se ei kannusta kestävyteen eli riittävän syntyvyyden ylläpitoon. Pikemminkin se edistää lapsettomuutta, sillä eläke-etu on riippumaton huollettujen lasten lukumäärästä, lasten hoitoon kuluneesta työstä ja varallisuudesta.

Syntyvyys alitti uusiutumistason 1969 ja on enää puolet tahdotusta (2,44 lasta) luvusta. Lapsiperheiden määrä vähenee. Lapsipula johti julkisen talouden alijäämään. Myös eläkejärjestelmä edellyttää maksajia eli tervettä ikä- ja väestörakennetta sekä taloudellista huoltosuhdetta. Menojen leikkaus ei korjaa perusongelmaa. Kestävälle pohjalle päästään eläke-etujen reilulla porrastamisella lapsia huoltaneiden hyväksi.

Eläke-etuja positiivisesti porrastettaessa huollettujen lasten lukumäärän perusteella, lasten kasvatukseen aikaa ja rahaa käyttäneet henkilöt saavat oikeudenmukaisen korvauksen työstään sekä jatkuvuuden ylläpidosta. Näin toimitaan monissa valtioissa. Ranskassa suuresta perheestä palkitaan: Molemmat vanhemmat saavat kolmannesta lapsesta 10 prosentin korotuksen eläkkeeseensä ja täydelle eläkkeelle voi siirtyä nuorempana. Julkisella sektorilla on vielä huomattavampi eläkehyvyitys: kolmannesta lapsesta alkaen saa vielä ylimääräisen viiden prosentin korotuksen eläkkeeseen.

Kansantalouden tilinpito ei huomioi kotityön arvoa. Näin todellisesta BKT:stä puuttuu kolmannes, vuositasolla 100 miljardia euroa. Osa kotityöstä on erittäin tuottavaa lastenhoitotyötä. Jokainen lapsi tuottaa n. 4,4 miljoonan euron lisäarvon. Väite, että lasten vanhemmat pitäisi siirtää palkkatyön piiriin, on niin työn tuottavuuden kuin jatkuvuuden osalta virheellinen. Lastenhoitotyön arvon tunnustaminen ja kompensoiminen on yleinen etu.

Reilun eläke-etuuden myöntäminen lapsia huoltaneille vanhemmille ei aiheuta kustannuksia, sillä jokainen lapsi työurallaan ylikompensoi hoitokulunsa. Lasten hoidosta myönnetyllä eläke-etuudella on reaalivakuus, joka koituu niin lasta hoitaneiden kuin muidenkin hyväksi. Kansan tahto ja talouden etu edellyttävät niin lasten kuin lastenhoitotyön lisäystä.

Ehdotus: Eläkkeet on selkeästi porrastettava huollettujen lasten lukumäärän mukaan. Tämä lisää tasa-arvoa varsinkin lapsia hoitaneiden naisten osalta. Se ratkaisee myös perheen kotityön ja palkkatyön välistä näennäistä ristiriitaa. Eläke-etujen porrastus tukee kansalaisten tahtoman lapsiluvun saavuttamista. Näin autamme yhteiskuntaa julkisen talouden alijäämän taittamisessa ja elinvoiman ylläpidossa. Lapsiperheitä ja kestävyttä ylläpitävää periaatetta on sovellettava myös verotuksessa. Perheissä ja kotona tehtävän työn määrä on lisättävä kansantalouden tilinpitoon siten,

että se saa ansaitsemansa merkityksen päätöksenteossa. On selkeästi arvioitava se inhimillinen pääoma ja sen aineellisesti näkyvissä oleva potentiaalinen arvo, joka liittyy jokaiseen syntyvään lapseen.

Lapsiperheiden verotus

Muistion kohdassa 4.8 “Suomessa vanhemmuuden kustannukset ovat Euroopan korkeimmat” todetaan mm. seuraavaa:

“...Kolmen tai useamman lapsen perheillä tiedetään olevan lähtökohtaisesti korkeampi pienituloisuusaste kuin pienemmillä perheillä. Silti myös sosiaaliturvaetuuksien huomioimisen jälkeen monilapsisten perheiden pienituloisuusaste oli korkeampi kuin yhden lapsen perheiden. Sosiaaliturvaetuudet eivät pysty tasaamaan eroja pienten perheiden ja monilapsisten perheiden välillä edes Suomessa, jossa sosiaaliturvaetuudet vähentävät monilapsisten perheiden pienituloisuutta enemmän kuin useissa muissa maissa...”

Muistion kohdassa 6.2.1 “Korvataan vanhemmuuden tosiasialliset kustannukset” todetaan mm. seuraavaa:

“...Selvitetään erityisesti sosiaaliturvaetuuksien kehittämistä niin, että kolme- ja nelilapsisten perheiden pienituloisuus ei olisi korkeampaa kuin muiden perheiden...”

Suomen verotusjärjestelmässä on voimakas lapsiprogressio – mitä enemmän lapsia perheessä on, sitä enemmän maksetaan veroja lapsista aiheutuvien menojen kautta. Ensimmäinen lapsi ja lapsiluvun kasvu lisäävät portaittain kotitalouden lapsista johtuvia asumis-, liikenne- ja kulutusmenoja sekä niistä maksettavia välillisiä veroja. Kodin, työpaikan ja palvelujen etäisyydet sanelevat jääkö lapsitoiveiden toteutukseen aikaa ja/tai rahaa. Lyhyet etäisyydet nostavat hintaa, pitkät matka-aikoja ja matkakustannuksia.

Asunnon ja auton hankinta ja niiden suurentaminen lasten tarpeisiin aiheuttavat suurimmat yksittäiset pitkävaikutteiset meno- ja veroportaat. Samalla ne lisäävät myös vastaavia käyttömenoja ja suoria ja välillisiä veroja. Tilastojen mukaan kahden tai kolmen lapsen perheiden velka on kaksinkertaistunut (102 %) vuodesta 2002 vuoteen 2020 (noussut noin 80 000 eurosta lähes 160 000 euroon). Samaan aikaan lapsettomien velka on kasvanut vain noin 50 %. Isoin kuluerä lapsiperheissä on asuntovelka. Vuonna 2019 neljä viidestä kahden vanhemman perheestä asui omistusasunnossa. Tämä tukee ajatusta, että vanhemmaksi tuleminen aiheuttaa lisäkuluja erityisesti asumiseen liittyen. (Kohvakka 2022; Tilastokeskus 2025.)

Ehdotus: Koko verotusjärjestelmän periaatteet on korjattava siten, että jatkuvuus ja julkisen sektorin hyvinvointipalveluiden rahoitus on pitkällä aikavälillä mahdollinen. Kotitalouden veromäärän kasvun kohdistumista lapsiluvun kasvuun eli verotuksen lapsiprogressiota tulee tasata lapsivähennyksellä suoraan tuloveroista. Lapsista johtuvaa asumis- ja liikennemenojen määrää ja kasvua tulee kohtuullistaa. Molemmissa verojen osuus on merkittävä. Lapsiperheiden verotuksen keventäminen lisääisi luottamusta lasten saannin taloudelliseen turvaan ja mahdollistaa syntyvyyden palauttamisen lähemmäksi kansalaisten itse toivomaa tasoa. Tämän tulee olla verojärjestelmän kehittämisen lähtökohta.

Eläkejärjestelmä

Muistion kohdassa 6.2.1 "Korvataan vanhemmuuden tosiasialliset kustannukset" todetaan mm. seuraavaa:

"...Selvitetään pitkällä tähtäimellä pienten lasten vanhempien hoivatyön täysimääräistä kompensointia nykyistä paremmin. Tavoite olisi, että lapsen saaminen ja kasvattaminen eivät alenna tuloja tai eläkekertymiä. Näin yhteiskunta huomioisi paremmin vanhemmuuden tosialliset vaikutukset erityisesti perhevapaita käyttäneen tai työaikaansa lasten hoidon takia lyhentäneen vanhemman, tyypillisesti äidin, tuloihin.

...

Voisi myös harkita uutta lastenhoitoon liittyvää kompensatiota eläkkeissä ja osa- aikatyön vaikutuksia lasta hoitaneiden eläkkeisiin, Ruotsin kokemuksiä hyödyntäen. Tämä olisi tapa tunnustaa lastenhoidon keskeinen merkitys maalle ja kansan- taloudelle. Koska etuuden saajat olisivat pienituloisia ja usein naisia, etuus voisi korjata äitiyden aiheuttamaa taloudellista vahinkoa naisten palkkakehitykseen. Samalla se vähentäisi sukupuolten välisiä eroja eläkkeissä..."

Työeläkejärjestelmässä sukupolvi maksaa edellisen eläkkeet mutta "valuvikana" se ei kannusta kestävyteen eli riittävän syntyvyyden ylläpitoon. Pikemminkin se edistää lapsettomuutta, sillä eläke-etu on riippumaton huollettujen lasten lukumäärästä, lasten hoitoon kuluneesta työstä ja varallisuudesta.

Syntyvyys alitti uusiutumistason 1969 ja on enää puolet tahdotusta (2,44 lasta) luvusta. Lapsiperheiden määrä vähenee. Lapsipula johti julkisen talouden alijäämään. Myös eläkejärjestelmä edellyttää maksajia eli tervettä ikä- ja väestörakennetta sekä taloudellista huoltosuhdetta. Menojen leikkaus ei korjaa perusongelmaa. Kestävälle pohjalle päästään eläke-etujen reilulla porrastamisella lapsia huoltaneiden hyväksi.

Eläke-etuja positiivisesti porrastettaessa huollettujen lasten lukumäärän perusteella, lasten kasvatukseen aikaa ja rahaa käyttäneet henkilöt saavat oikeudenmukaisen korvauksen työstään sekä jatkuvuuden ylläpidosta. Näin toimitaan monissa valtioissa. Ranskassa suuresta perheestä palkitaan: Molemmat vanhemmat saavat kolmannesta lapsesta 10 prosentin korotuksen eläkkeeseensä ja täydelle eläkkeelle voi siirtyä nuorempana. Julkisella sektorilla on vielä huomattavampi eläkehyvyitys: kolmannesta lapsesta alkaen saa vielä ylimääräisen viiden prosentin korotuksen eläkkeeseen.

Kansantalouden tilinpito ei huomioi kotityön arvoa. Näin todellisesta BKT:stä puuttuu kolmannes, vuositasolla 100 miljardia euroa. Osa kotityöstä on erittäin tuottavaa lastenhoitotyötä. Jokainen lapsi tuottaa n. 4,4 miljoonan euron lisäarvon. Väite, että lasten vanhemmat pitäisi siirtää palkkatyön piiriin, on niin työn tuottavuuden kuin jatkuvuuden osalta virheellinen. Lastenhoitotyön arvon tunnustaminen ja kompensoiminen on yleinen etu.

Reilun eläke-etuuden myöntäminen lapsia huoltaneille vanhemmille ei aiheuta kustannuksia, sillä jokainen lapsi työrallaan ylikompensoi hoitokulunsa. Lasten hoidosta myönnetyllä eläke-etuudella on reaalityakuus, joka koituu niin lasta hoitaneiden kuin muidenkin hyväksi. Kansan tahto ja talouden etu edellyttävät niin lasten kuin lastenhoitotyön lisäystä.

Ehdotus: Eläkkeet on selkeästi porrastettava huollettujen lasten lukumäärän mukaan. Tämä lisää tasa-arvoa varsinkin lapsia hoitaneiden naisten osalta. Se ratkaisee myös perheen kotityön ja palkkatyön välistä näennäistä ristiriitaa. Eläke-etujen porrastus tukee kansalaisten tahtoman lapsiluvun saavuttamista. Näin autamme yhteiskuntaa julkisen talouden alijäämän taittamisessa ja elinvoiman ylläpidossa. Lapsiperheitä ja kestävyttä ylläpitävää periaatetta on sovellettava myös verotuksessa. Perheissä ja kotona tehtävän työn määrä on lisättävä kansantalouden tilinpitoon siten, että se saa ansaitsemansa merkityksen päätöksenteossa. On selkeästi arvioitava se inhimillinen pääoma ja sen aineellisesti näkyvissä oleva potentiaalinen arvo, joka liittyy jokaiseen syntyvään lapseen.

7.2 Seurataan ja kehitetään perhevapaiden ja lastenhoidon tukien järjestelmää

-

8 Muut huomiot ja mahdolliset ehdotukset lapsitoiveiden tukemiseksi ja syntyvyyden kohentamiseksi

Lapsiperheiden Etujärjestö ry (LAPE) lausuu Valtioneuvostolle kiitokset siitä, että se on - monien vuosikymmenten jälkeen - kiinnittänyt huomiota erittäin alhaiseen ja yhä laskevaan syntyvyyteen. Valtioneuvoston muistio tuo ansiokkaasti keskusteluun ensimmäisille askelmille useita näkökulmia sosiaali- ja perhepolitiikkaan, jotka ovat loistaneet poissaolollaan.

Eriyiset kiitokset ansaitsee määrällinen arvio perheellisten ja muiden kansalaisten kontribuutiosta yhteiskunnan ylläpitoon ja toteamus tämän työn kompensoinnin puutteesta: "Kokonaistulonsiirtoja tarkasteltaessa vanhemmat investoivat resursseja uuden sukupolven tuottamiseen yli kolme kertaa enemmän kuin muut kansalaiset... perheystävällinen politiikka auttaa vanhempia työskentelemään ja yhdistämään työn ja perhe-elämän, mutta ei alenna vanhemmuuden kustannuksia..." .

Tosiasioiden tunnustaminen on ainoa lähtökohta kestävä ja eettisen yhteiskuntapolitiikan kehittämiseen.

Alhainen syntyvyys on kansan tahdon vastainen asiantila ja aiheuttaa surua, onnettomuutta ja vieraantumista. Lastensaanti-iässä olevat 18-40 vuotiaat suomalaiset tahtoivat vuonna 2015 keskimäärin 2,44 lasta, joten lapsitoiveen ja toteutuvan lapsiluvun välille on revennyt leveä kuilu (Pekkola & Lehtonen 2015 ja 2016). Lisäksi alhainen syntyvyys on yhteiskunnallinen ongelma, sillä syntyvyyden romahduksesta seuraava huoltosuhteen rapautuminen on julkisen talouden alijäämän juurisyy, joka pahenee syntyvyyden laskiessa ja vaarantaa niin hyvinvointivaltion kuin kansallisvaltion ja suomalaisen kulttuurin olemassaolon. Suomen taloudellista kasvua vaikeuttaa ratkaisevasti se, että väestön ikääntymisen lisääntyvät kustannukset ylittävät tuottavuuden kasvun. Käynnissä on niin inhimillinen kuin sosiaalinen ja poliittinen ja vaikutuksiltaan alati laajeneva onnettomuus.

Väestön uusiutumisen tarvittavaan noin kahden lapsen keskiarvoon pääsemiseksi lapsettomien ja yksilapsisten täydennykseksi tarvitaan kahta suurempia lapsilukuja. Lapsiluvun kasvaessa asumis-, liikenne- ja kulutusmenojen kasvu sitoo vanhempien brutto- ja nettotuloja isoin portain ja samalla kasvavat tulo- ja välilliset verot. Myös lasten hoitoon sitoutuu enemmän joko aikaa tai rahaa, toisin sanoen tulot vähenevät lasten hoidon takia tai hoitomenot kasvavat. Itse hoitaessa eläkekertymä huononee. Menoportaat kaventavat vanhempien omaan käyttöön jäävää taloudellista pelivaraa verrattuna lapsettomuuteen. Nykyisellään tulevia eläkemaksuja ja veroja maksavien kansalaisten saaminen, kasvattaminen ja hoito lisäävät vanhempien veroja ja pienentävät eläkettä liian paljon.

Merkittävimmät menoportaat syntyvät alussa perhettä perustettaessa ja kun lapsilukua kasvatetaan kolmeen ja yli, jolloin kulutusmenojen kasvun lisäksi ensiasunnon suurentaminen ja auton hankinta tai suurentaminen tulevat ajankohtaisiksi. Viisipaikkaisen auton takapenkille menee yleensä vain kaksi turvaistuinta. Auton paikkaluvun suurentaminen on taas hintavaa ja raskaasti verotettua. Vielä suurempi menoporras tulee lisähuoneiden hankinnasta. Se on paitsi kallista ja raskaasti verotettua, myös rahoituksen järjestymisen osalta epävarmaa. Jos ensiasunto tai suurempi asunto on hankittava hinnan takia etäältä, kasvavat liikennekustannukset ja matka-ajat kodin, työpaikkojen, kauppojen ja muiden palvelujen ja harrastuspaikkojen välillä. Tällöin vanhemmilla jää perheelle vähemmän aikaa, mikä lisää epävarmuutta lapsitoiveiden toteuttamiseen. Asumiseen, liikenteeseen, kulutukseen ja harrastuksiin liittyvät seikat on näin ollen välttämätöntä ottaa mukaan lapsitoiveiden ja perheen ja työn yhteensovittamisen kokonaistarkasteluun.

Suorien ja epäsuorien perhetukien riittävyttä selvitettäessä on välttämätöntä verrata lapsiluvun kasvusta seuraavia kustannussummia tukisummiin. Nykyisellään vanhempien maksettavaksi tuleva summien erotus, eli nettokustannus lapsista, kasvaa liikaa lapsiluvun kasvaessa. Osittain liikkakasvu johtuu summien sisältämistä välillisistä veroista ja niiden maksamiseen tarvittavien tulojen tuloveroista.

Erilaisissa yhteyksissä suoraan ja välillisesti ilmaistu sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikan hallinnon ja järjestökentän ”itsetyytyväisyys seksuaali- ja lisääntymisterveyden tilaan” on perusteetonta voimakkaasti alenevan syntyvyyden ja sen - jo nyt fataalien - seurausten valossa. Valtioneuvosto on oikeassa ilmeisessä pyrkimyksessään aloittaa muutos, jolla korjattaisiin sosiaalisen ja taloudellisen kestävyden demografisia edellytyksiä tai edes hidastettaisiin ja hallittaisiin syntyvyyden romahduksen tuottamia yhteiskunnan hajoamisilmiöitä. Tämä reformi on kuitenkin toteutettava kattavammin ja rakenteellisemmin ja pikaisemmin kuin nykyiseen esitykseen on kirjattu. Koko syntyvyydestä tarkastelu tulisi kohdistaa syntyvyyden laskun syiden etsinnän sijaan syntyvyyttä lisäävien toimien etsintään. Lisäksi muutosten vuosittainen ja hallituskausittainen aikataulu on tarkemmin määriteltävä. Tämän lisäksi muutosprosessille on asetettava kehitystä kuvaavat indikaattorit ja seurantajärjestelmä, jolla on suora yhteys kansalliseen päätöksentekoon.

LÄHTEET JA LIITTEET

Antakaa perheille mahdollisuus: lapset tuovat onnen, toivon ja kestävän tulevaisuuden.
Lapsiperheiden Etujärjestö ry:n tavoitteet hallituskaudelle 2023-2027.
<http://lape.fi/yhdistys/tavoitteet-2023-2027>

Juhani Pekkola & Olli Lehtonen; Lasten hankintaan liittyvät motiivit ja rakenteet 18–40-vuotiaiden suomalaisten keskuudessa vuonna 2015. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisu, Sarja A, Nro 64, 2015. <https://www.theseus.fi/handle/10024/97857>

Juhani Pekkola & Olli Lehtonen; Valmistautuminen työelämään siirtää lasten hankintaa opiskeluun, talouteen ja asumiseen liittyvien haasteiden kautta, Työelämän tutkimus 3 - 2016. <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87001>

Ossi Kohvakka; Lapsiperheillä on muita enemmän velkoja. 22.4.2022. Tilastokeskus. <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/lapsiperheilla-on-muita-enemman-velkoja>

Paju Kristiina
Lapsiperheiden Etujärjestö ry